

Kellenek-e még a lázadók?

Fenyvesi Ottó: *A szabadság foglyai*. Művészetek Háza, Veszprém, 2014;
Virág Zoltán–Orcsik Roland: *Masírozó angyalok*. Forum, Újvidék, 2015

„az idő relatív, s nekünk dolgozik...”
(A dolgok állása)

Fenyvesi Ottó *A szabadság foglyai* című esszékötete elsősorban művelődéstörténeti jelentőségű. Az *Új Symposion* harmadik generációjához tartozó szerző Szerbhorváth György a *Vajdasági lakoma* (2005) című könyvéhez hasonlóan a folyóirat és holdudvara történetéhez nyújt adalékokat, mintegy a lapban való első publikációjához (1974) számítható negyven év ívét rajzolva meg ezáltal. Ebből a szempontból aztán a mű egy belső fejlődéstörténetként is olvasható, amelynek egzisztenciális hátterét Martin Heidegger *A földút* (1949) című esszéjében találja meg a szerző. A „végső derűsség” állapota „önmagunk megtalálásából, egyfajta megvilágosodásból származik”, melynek „két központi motívuma: a történelmi tapasztalat és az egyén életének egységessége és megismételhetetlensége” (9). Fenyvesi a negyven évet, „a földutat” bejárva egyféle bölcsesség állapotába jut el, a Végel László emlegette szubkultúra gyermekétől a költészet révén megszerzett tudásba áthajló pályán, ami nem is annyira az öregség, mint inkább egyfajta örök fiatalság perspektíváját biztosítja számára.

Fenyvesi Ottó történeti tapasztalata irodalomtörténeti jellegű, melynek előzménye nagyszabású verses irodalomtörténete, a *Halott vajdaságiakat olvasva* (2009) című könyve. „Az emberi lét a nyomtalan eltűnés és a megőrzés között lebeg”, mondja új kötetében, majd hozzáteszi: „Platón ideatánának központi eleme az anamnézis, a visszaemlékezés folyamata. Minden tudás visszaemlékezés, ezért a gondolkodás képes arra, hogy a Léthén túlról visszahozza elmerült ideáinkat, és ezáltal megismerjük az igazságot” (77). A *Halott vajdaságiakat olvasva* versei és *A szabadság foglyai* című kötetének esszéi egy jól átgondolt vállalkozás eredményei: megőrizni a felejtéssel szembenit. Fenyvesi számára ez a törekvés egzisztenciális fontosságú, belőle érti meg igazán költészete mibenlétét. A szerző azért, hogy költé-

szete gyökereit keresi, a vajdasági magyar irodalom történetének egy-egy korszaka történetét írja meg.

Létezése egyediségét Fenyvesi Ottó az *Új Symposion* harmadik generációja, egyszersmind az irodalmi nemzedék mint olyan megismételhetlenségékként definiálja. Nem akarja visszafordítani az idő kerekét korunk fiataljai vagy a magyarországi olvasók számára, csupán megragadni a kor szellemét, amelyben élt és alkotott. Azon szerencsések közé tartozik, akik kortársai lehetnek, lehettek olyan kultikus személyiségeknek, akik költői indulását meghatározták, alakították. Beleértve itt a történelmi háttérrel, a korabeli Jugoszláviát, nem utolsósorban pedig a zenét, amit közben hallgatott. A Sziveri-kultusz árnyalásával olyan elvarratlan szálakat gombolyít fel, amelyek az *Új Symposion* történetének máig nyitott kérdései: a nemzedékké válás; a forradalmiság és konszolidáció; az irodalomcsinálás lehetősége vagy lehetetlensége etc. Fenyvesi Ottó nemzedéke a kibontakozás közepén tört ketté 1983-ban, így végig megmaradt valami bennük az örök lázadó attitűdjéből, amelyet ki-ki a maga hasznára alakíthatott.

Az *Új Symposion* szellemisége a még alkotó kortársak művének megragadásával lehetséges számára. Mielőtt a tapasztalat az utókorra hagyományozódna, „ki kell hozni a nemzedékből a lehető legjobbat”, mint azt Hagakure mondaná. Fenyvesi Ottó művelődéstörténete az élő emlékezet formája, egy egyéni életút, a „földút” értelmének keresése, egy egyénre szabott számvetés az elődökről, különböző hatásokról, célokról. Mielőtt a szerző, egyszersmind nemzedéke továbblépne, szükség van egy ilyen jelleget összegzésre. És szüksége van a kritikának is, amely az irodalomtörténeti fejleményeket figyeli.

A szabadság foglyai fejezetekben tekinti át a szerzőre hatást gyakorolt írók, költők, művek, kultikus helyek, nem utolsósorban pedig a rock and roll szerepét, amelyet az általa megélt és jól áttanulmányozott történelmi szituációba helyez el. Sor kerül itt Tolnai Ottó, Ladik Katalin, Végel László, Várady Tibor, Fehér Ferenc, Penavin Olga, Sziveri János, Zalán Tibor, Vojislav Despotov, Branko Maleš etc. íróportréjának megrajzolására, miközben a 60-as, 70-es és 80-as évek Jugoszláviájának történelmi-kulturális viszonyai idéződnek fel. Nem mellékes a közreadott Dormán-fotókról szólni, melyek a kötet kultúrtörténeti jelentőségéhez járulnak hozzá. A fényképekről a fiatal Tolnai, Domonkos, Végel, Várady, Danyi Magdolna, a szépséges és okos Ladik Katalin etc. tekint le ránk az *Új Symposion* dicső korszakából. Érdekes az a kép, amelyen a harmadik generáció talán utolsó összetételben szerepel. Ki-ki megkeresheti magát rajta lázadó ifjúkorából. Fenyvesi Ottó a fotók mellett az életéből merített anekdotákkal is kedveskedik az olvasójának. Ebből a szempontból aztán egyfajta memoárként

is olvashatjuk a könyvet a 70-es, 80-as évekből, amelyek az *Új Symposion* szerkesztőségébe vezetnek, barátságokhoz, melyek sorsszerűen köttettek, mint amilyen a Sziveri Jánossal vagy a Zalán Tiborral való. A közös olvasmányélmények (például a Várady Tibor által ismertté vált McLuhan *The Gutenberg Galaxy* [1962] című könyve, amely többek között Balázs Attilára is hatott), az irodalmi fellépések, kiállítások és a zene mind-mind a generációképzés felé terelték az *Új Symposion* akkori fiatal szerzőit, akiket az élő hagyományhoz való kapcsolat, az abból merített teremtőerő is nemzedékké kovácsolt. Ma sokkal nehezebb ilyen generáló elveket találni, az igény rá azonban egyre nagyobb. Mintha bizony az akadémiai kritika (academic criticism) élet venné a lázadásnak.

Fenyvesi Ottó kötetének címadó fejezetében a rock and roll rövid történetét írja meg. Az egykori rádiós lemezlovas (rovatai az Újvidéki Rádióban a Zenedoboz, a Hangverem és a Maximum Rock and Roll) a zenében is a gyökereit keresi. A szubkultúra művészete radikális szembenállásával a lázadó ifjúság 60-as, 70-es és 80-as évekbeli törekvéseit képviseli, melyeket Eugenio Miccini 1969-ben foglalt pontokba: [...] „A művészet minden kihívása, minden támadása – mindenekelőtt önmaga ellen irányul. [...] A legfőbb kihívás tehát: fejest ugrani az újba, az ismeretlenbe, a forradalomba, öngyilkosság a művészet módján. [...] A művész eredendő meghatározottsága szerint, a szó etimológiai értelemben provokátor. A provokációt a kulturális és politikai hatalom letéteményesei ellen kell irányítani...” [116–117] A konszolidáció korában aztán „a világ véges lett, megfogható és ezért érdektelen” [120].

A szabadság foglyai utolsó fejezete egy levélinterjú, melyet Fenyvesi Ottó Orcsik Rolandnak adott 2013-ban. A könyv így lesz teljes, lezárt. Szó van benne arról, hogy a szerző nemzedéke számára az *Új Symposion* egyfajta létforma volt; a lap nyitottságáról, amely a korszemletről beszél, ahogyan a korabeli Jugoszlávia lehetővé tette a különböző európai irányzatok szabad áramlását; a tagadás poétikájáról; a magyarországi kapcsolatokról a posztavantgárd Szentjóbý Tamással, Hajas Tiborral etc.; a *Helikon* 1976-os *Szubkultúra és underground* számáról, amely meghatározó olvasmány volt a rokon beállítottságú fiatal sympósok számára; a tömegkultúra ellenében létrejött ellenkulturális jelenségekről; végezetül pedig a mai Fenyvesi Ottóról, aki találóan „konzervatív anarchista”-ként definiálja magát, és az emlékezésben találja meg az összegzés személyére szabott feladatát.

Orcsik Roland és Virág Zoltán új könyvét, a *Másírozó angyalokat* *A szabadság foglyaival* kell együtt olvasni. A két szerkesztő Fenyvesi Ottó költészetének recepciójához nyújt sajátos adalékokat a költő születésének 60. jubileuma alkalmából. Egy-két kivétellel – mint például Végel László írá-

sa, amely a szerzőt irodalomtörténeti keretek közé helyezi – a Fenyvesihez közel álló írók, költők ajánlják műveiket a szerző tiszteletére. Olyan gazdag névsor alakul ki, hogy nehéz válogatni. Itt sorakoznak az *Új Symposion* nagy alakjai, mint például Tolnai Ottó, Maurits Ferenc, Ladik Katalin, de nemzedéke nevei is mint Balázs Attila, Kalapáti Ferenc, Harkai Vass Éva. Érdekes és fontos kiemelni a kortárs magyarországi, valamint a szerb és horvát írók jelenlétét a kötetben, amely az *Új Symposion* szellemi nyitottságát tükrözi: Zalán Tibor, Gécz János, Jovan Zivlak, Branko Čegec, Petar Milošević, Slobodan Tišma, Simon Grabovac és mások. A fiatalok közül Beszédes István, Hász Róbert, Jódal Kálmán, Benedek Miklós, Bencsik Orsolya, Szilasi László, Danyi Zoltán, Sirbik Attila, Barlog Károly szerepel egy-egy művel. Engem Orcsik Roland *Dupla Isten* című regényéből vett részlet ragadott meg azzal, hogy nem Fenyvesiről ír, de őt szólítja meg azáltal, hogy életműve szellemiségét ragadja meg, az underground és a popkultúra világába helyezve történetét. A breviárium egyfajta keresztmetszetét adja kortárs irodalmunknak, mely jó alkalmul szolgál világunk sokféleségéről beszélni.

A korszellem megragadása a művelődéstörténet egyik fontos feladata. Az *Új Symposion* 70-es, 80-as évekbeli szellemisége nem választható el az akkori Jugoszlávia történetétől, melyet Fenyvesi Ottó könyvének 13. fejezetében ír le, *Kulturális emlékezet* alcímmel. A nem kevés politikai elmentmondásossága és negatívuma mellett a korszak kulturális nyitottságát emeli ki. Az *Új Symposion* nemzedékei a kortárs délszláv irodalom és művészet közvetítésével jutottak el az európai értékekhez, a szabad utazás pedig a közvetlen nyugati kapcsolatokhoz vezetett. Vojislav Despotov „radikális és nonkonformista” költészetét Fenyvesi külön fejezetben tárgyalja, Újvidék „kulturális oázisai”-ról írva (a Katolikus Porta, az Ifjúsági Tribün, az *Új Symposion*, a *Polja* és az Újvidéki Rádió szerkesztőségei etc.). Hasonlóan ír Branko Maleš a horvát költészet enfant terrible-jéről is. Vele kezdődött el „a tagadás és szembefordulás” irodalma, amely az *Új Symposion* harmadik generációjára lesz jellemző. „A kritikusok szerint ez volt az az időszak, amikor megingott a korábbi költői és poétikai standard, zavar keletkezett a megállapodott értékrendszerben. Természetesen mindezt a társadalmi folyamatok gerjesztették. A jugoszláv valóság ellentmondásokkal teli látszatvilágára és tarthatatlanságára próbált rádőbbszteni...” (75) a Maleš-féle költészet. Fenyvesi generációja számára is csak a kultúra és a művészet jelenthetett kitörési pontot. A nemzedék fogalma a nagy sympós generáció után talán náluk definiálódott a legkifejezettebben. A baráti kapcsolatok sorsközösséggé kovácsolódtak, melyekre a 83-as botrány tette rá a pecsétet. Fenyvesi generációja sosem volt eny-

nyire emberibb, testközelibb történetekben megfogalmazva. Emlékezete a történelmi tapasztalat és az egyén életének egyedisége, megismételhetetlensége heideggeri útjából építkezik, amely *ars poetica*jává válik. Az Újvidéki Rádió egykori lemezlovasából és zenekritikusából lett bölcs akadémikus kis rocktörténete bevezet bennünket a tagadás művészetébe, amely felveti: kellene-e még a lázadók? A kérdés továbbra is nyitott, erre talán majd a szerző egy másik könyve ad az új generációknak is releváns választ.

